

Kongresser

Arkeologi och politik

Den 3-7 maj 1998 höll World Archaeological Congress (WAC) en inter-kongress på ön Brac utanför staden Split i Kroatien med temat »The Destruction and Conservation of Cultural Property». Ett 90-tal deltagare från 30 länder träffades på ett kylslaget sommarhotell som ännu inte öppnat för säsongen. Som alltid i WAC-sammanhang var England och länder utanför Europa väl företrädade, medan exempelvis Spanien, Nederländerna, Frankrike och Tyskland inte var representerade alls.

Kärnan i WAC-organisationen är alltjämt universitet i Southampton även om Peter Ucko bytt professorsstolen där mot den i London. Så har det varit alltsedan den omstörtande världskongressen 1986, då WAC bildades i protest mot den gamla UISPP:s flathet mot apartheidregimen i Sydafrika. Vid detta tillfälle försvann för alltid föreställningen att arkeologi är en vetenskaplig disciplin som kan leva ett eget liv helt skilt från den politiska verkligheten. Tvärtom blev det allt tydligare att arkeologi liksom all annan forskning har en politisk dimension som aldrig kan negligeras. Så har också de WAC-kongresser, som ordnats sedan dess på olika håll i världen, präglats av just denna insikt. Detta gällde i hög grad även den i Kroatien. Av de många nationer som var representerade, från Brasilien och de Karibiska öarna i väster till Vietnam och Japan i öster, stod Indien för den största delegationen från ett och samma land. Det skulle snart visa sig att detta hade sina särskilda orsaker.

Av länderna på Balkan var endast Kroatien representerat. Enligt uppgift hade inte kollegorna från närliggande länder exempelvis Bosnien hunnit få inresevisum i tid för att kunna delta, något som visade den aktuella situationen i blyxtbelysning. Delegationerna från Skandinavien var lätt räknade: Björnar Olsen, Inga Maria Mulk och undertecknad samt ett par av Björnar Olsens studenter.

Under inomhusdagarna hölls 53 föredrag

fördelade på 7 sessioner, de flesta med ett mycket intressant och engagerande innehåll. Som alltid på konferenser med många ämnen, är det ett eller ett par som blir dominerande och som stannar kvar i minnet när konferensen är över. Ett problemfält som fångade uppmärksamheten just här, var månggetniska konflikter med arkeologiska eller kulturhistoriska bitoner. I sådana utgör ofta religionerna en kraftfull del, mer svårhanterlig än de flesta andra. Den senaste stora WAC-kongressen som hölls i New Delhi 1995, slutade i kaos sedan myndigheterna ingripit för att förhindra upplopp mellan muslimer och hinduer i konflikten rörande förstörelsen av moskén i Ayodhya.

Denna fråga är alltjämt ett öppet sår i Indien, och anledningen till den manstarka indiska representationen här i Kroatien var att man förväntade sig att den nu skulle komma till ett vetenskapligt avgörande. Själv deltog jag inte i Delhi, men jag vet att flera svenska kollegor var där.

Bakgrunden till Ayodhya-incidenten är följande: Staden som ligger i provinsen Uttar Pradesh är en av hinduismens heliga platser, men har även betydelse för såväl buddhismen, som jainismen och islam. Enligt vissa traditioner skulle Babur, Mogul-väldets grundare, vid sin erövring av Indien på 1500-talet ha förstört ett betydelsefullt hinduiskt tempel vid Ayodhya och på dess plats istället låtit uppföra en moské. I ett religiöst upplopp 1992 totalförstörde en folkhop denna i det närmaste 500-åriga byggnad som givetvis tillmättes mycket stor betydelse av muslimerna och också var ett viktigt kulturminne. Av några video-filmer som tagits av upploppet och som visades vid konferensen, framgick det med all tydlighet att detta var ett resultat av de stämningar som piskats upp av det ledande hinduiska partiet som ett led i propagandakriget mot politiska och religiösa motståndare.

Det finns en arkeologisk dimension i denna

fråga, som har sin grund bl.a. i en arkeologisk undersökning i närheten av moskén på 1950-talet, utförd av en av Indiens mest kända arkeologer, B. B. Lal. Det har också gjorts undersökningar på 1960–70-talen. De visade att platsen varit bebodd åtminstone sedan 5–6 århundradet f. Kr. men säger ingenting om ev. tempel på platsen.

Efter det att moskén blivit förstörd inträffar en rad anmärkningsvärda tilldragelser på platsen och en politiskt betingad arkeologi kommer i fokus. Det gäller att »vetenskapligt bevisa» att det verkligen legat ett tempel på platsen och därmed i allmänhetens ögon rättfärdiga den grova förbrytelsen som en religiös grupp begått emot en annan.

Att det är landets ledande politiska parti i regeringsställning, som ligger bakom förstörelsen, gör inte saken enklare. Officiellt kungöres att hittills okända byggnadsdelar med inskriptioner, skulpturer och annat har påträffats på platsen där moskén stått och man »omvärderar» de tidigare undersökningsresultaten. Dessutom uppträder »experter» som uttalar sig om det förstörda templet o.s.v.

Som det hela presenterades för oss på konferensen var det helt uppenbart att det inte fanns någon som helst vetenskapligt acceptabel bevisning för något tempel, utan att det tvärtom handlade om medveten förvanskning och förfalskning av fakta. Bland de närvarande indierna fanns dels den gamle B. B. Lal, och sådana som försökte inta en strikt vetenskaplig hållning till frågan. Men det fanns tyvärr även andra med tydliga hinduiska sympatier, som hävdade att de framlagda bevisen skulle vara vägledande. Dessutom fanns det regeringsrepresentanter och en journalist från en av landets ledande hinduiska tidskrifter närvarande. De senares uppgift var uppenbarligen att dels försöka påverka kongressens deltagare i önskvärd riktning, dels rapportera om utvecklingen till regeringen, något som antyder vilken betydelse denna fråga tillmäts i Indien.

Templet ifråga hade även stigit i graderna, det gällde nu Ramas d.v.s. Vishnus födelseplats,

den förnämsta guden inom hinduismen, men även regeringspartiets partisymbol – kan man tänka sig en mäktigare kombination? Vid denna konferens gick det att få enighet kring en resolution som innebar ett allmänt uttalande om det olämpliga i att förstöra kulturminnen. En annan resolution som gick ut på att uttala sig för att platsen i Ayodhya verkligen var Ramas födelseplats gick aldrig till omröstning, eftersom företrädarna för denna uppfattning hade lämnat salen i protest mot den negativa hållningen i auditoriet.

En av de indiska kollegerna, en seriös forskare som hävdade en strikt vetenskaplig linje i denna fråga, berättade för mig att han och hans meningsfränder hade blivit hotade till livet. Ärendet ligger nu i Indiens högsta domstol för avgörande – också ett sätt att lösa arkeologiska problem.

Det var även andra brännande arkeologiska frågor som kom upp vid denna konferens, i länder som Nordirland, Nigeria, Benin, Sri Lanka, Zimbabwe, Kamerun, Sydafrika o.s.v.

De högaktuella problemen i före detta Jugoslavien berördes inte så ingående som man hade väntat, men det förefaller som om känsliga ämnen lättare kan behandlas om man inte befinner sig alltför nära den verklighet där de hör hemma.

Sammanfattningsvis var detta en spännande konferens, som visade att arkeologiska frågor kan vara utomordentligt värdeladdade. Arkeologiskt material kan samvetslöst användas i politiska syften och det finns all anledning att vara beredd på att detta kan upprepas i många olika sammanhang, inte minst i ett Europa där konservativa och nationalistiska rörelser tycks vara på stark frammarsch.

Det är en utomordentligt viktig uppgift för de professionella arkeologerna att försvara sin yrkesheder och det krävs internationell solidaritet och sammanhållning till stöd för de kollegor som försöker värna om sin vetenskapliga integritet i politisk motvind.

Gustaf Trotzig